

УДК 94(477.908):392.3

Гриценко А.П.*

МОНІТОРИНГ СФОРМОВАНOSTI У СТАРШОКЛАСНИКІВ УМІНЬ ВИКОРИСТОВУВАТИ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

У статті аналізуються основні положення моніторингу сформованості у старшокласників умінь використовувати інформаційні ресурси. Розглянуто проведений нами експеримент з формування умінь які дозволяють значно покращити результативність навчально-виховного процесу з всесвітньої історії. Проаналізовано основні етапи механізму формування вмінь та визначено основні форми роботи старшокласників в умовах використання інформаційних ресурсів.

Ключові слова: формування умінь, інформаційні ресурси, уміння, інформація, історія.

Сучасний розвиток процесів шкільної історичної освіти, використання сучасних методів та засобів навчання піднімають якісно нові завдання. Необхідним стає визначення практичних шляхів підвищення ефективності використання таких методів та засобів в умовах інформаційного суспільства, що в результаті приводить до актуалізації досліджень сформованості у старшокласників умінь використовувати інформаційні ресурси у процесі навчання всесвітньої історії. Збереження, розвиток та раціональне використання цього стратегічного ресурсу майбутнього є завданням величезної ваги для будь-якого суспільства [4, с. 2].

Використання таких умінь у сучасній системі освіти переростає суто функціональні показники якості освіти, ефективності засвоєння матеріалу чи використання набутих умінь для потреб практичної діяльності. При цьому, система шкільної освіти повинна вирішити низку завдань, які включають не тільки навчальні, але й виховні аспекти педагогічної діяльності.

Тому в умовах сьогодення питання, пов'язані з проблемою формування у старшокласників умінь використовувати інформаційні ресурси у процесі навчання історії, набувають особливої актуальності.

Вагомі наукові дослідження присвячено вивченню поняття формування інформаційних умінь під час роботи з історичними джерелами (К.О. Баханов, В.С. Власов, Л.І. Задорожна, Т.П. Ковбасюк, Ю.Б. Малієнко, В.О. Мисан, О.І. Пометун, Г.С. Фрейман), запровадження інтерактивного навчання (Л.І. Пироженко, О.І. Пометун), застосування комп'ютерних технологій (О.П. Мокрогуз, С.О. Нетесов, А.І. Фоменко, О.А. Худобец), а також використання та формування Інтернет-ресурсів з історії України (Р.В. Мірошник, О.В. Жданович та ін.) Однак, жоден з авторів не дослідив питання формування умінь використовувати саме інформаційні ресурси.

Тому, щоб ліквідувати невирішені раніше питання, нами було поставлено задачу проаналізувати ефективність запропонованих компонентів дидактичної моделі формування у старшокласників умінь використовувати інформаційні ресурси у процесі навчання всесвітньої історії в ході проведеного педагогічного експерименту, що проходив у три етапи: констатувальний (2011-2012 рр.), пошуковий (2012-2013 рр.), формувальний (2013-2014 рр.).

Звернемось до загальноприйнятого визначення цього поняття. Експеримент – метод збору педагогічних фактів в спеціально створених умовах, що дають можливість вивчення та перевірки педагогічних впливів згідно з проблемою дослідження. [1; 5; 6; 7].

Для вирішення завдань наукового педагогічного дослідження, з двох загальноприйнятих видів експерименту (лабораторний та природній) нами було застосовано природній. Також

* © Гриценко А.П., 2014

нами було здійснено лонгітюдну організацію дослідження, коли одні і ті самі досліджувані обстежувалися через майже річний проміжок часу, для порівняння змін, що відбулися у конкретних учасників. [8].

Експериментальне дослідження здійснювалося протягом зазначених років у 14 загально-освітніх навчальних закладах (загальноосвітні школи, навчально-виховні комплекси, гімназія, ліцей та колегіум) комунального та державного форм власності з міської та сільської місцевості Сумської, Чернігівської та Тернопільської областей з метою виявлення вихідного рівня сформованості у старшокласників умінь використовувати інформаційні ресурси у процесі навчання всесвітньої історії.

Виходячи з парадигми, що педагогічний експеримент є комплексним методом, ми визначили, що він передбачає поєднання методів спостереження, бесіди, анкетування, створення спеціальних ситуацій тощо на всіх етапах кожного з видів експерименту.

Опираючись на думку Г.Селевка, ми погоджуємося, що підбір методів в залежності від виду та мети експерименту [3; 5; 6; 7]. Ретельний вибір та реалізація методів дослідження визначає успіх у досягненні цілей експерименту.

Як засвідчило наше дослідження, говорити про системність накопиченого педагогічного знання з даного питання, на жаль, не доводиться. Для перевірки того, наскільки передовий досвід застосовується у масовій практиці, нами проведено анкетування 81 вчителя, що викладають всесвітню історію, та 538 учнів 10-11 класів.

В анкетуванні взяло участь 25 вчителів-чоловіків та 56 учителів-жінок різних кваліфікаційних категорій з педагогічним стажем від 1 до 44 років.

Більшість із них (43 або 53,08% часто використовують інформаційні ресурси та 14 або 17,28% – постійно) використовують на уроках історії інформаційні ресурси (історичні джерела в підручниках, хрестоматії, відвідування історичних та краєзнавчих музеїв, робота в архівах, використання ППЗ, пошук інформації в мережі Інтернет).

В той же час, переважна більшість учасників анкетування (75 або 92,59%) визнають, що треба постійно приділяти спеціальну увагу на уроках історії процесу формування у старшокласників умінь використовувати інформаційні ресурси у процесі навчання історії. Свою ствердну відповідь, вони коментували наступними репліками: «так, зосереджувати увагу на формуванні умінь учнів», «зараз все в житті направлено на умінні знаходити інформацію (XXI ст. – інформаційних технологій)», «розвиток вміння пошуку потрібної інформації і її використання для міцнішого засвоєння знань є важливим у навчанні», «це пришвидшує процес засвоєння (ефективність) учнями нового матеріалу» або «це розширює кругозір учнів, сприяє формуванню в учнів критичного мислення через різні оціночні підходи щодо трактування історичних фактів. Але це лягає на плечі учителів, які повинні корегувати усю цю інформацію. Тому бракує часу» тощо.

Також з метою визначення можливості використання сучасних (електронних) освітніх ресурсів ми дослідили стан забезпечення учителів-респондентів комп'ютерною технікою. 76 педагогів, що складає 93,83%, мають ПК вдома, а 78 викладачів працюють у школах, де є комп'ютерний клас, що складає 96,3%. І тільки 5, або 6,17% учителів не мають ПК вдома, а 3 учителів працюють у школах, де немає комп'ютерного класу, що складає 3,70%, відсутні комп'ютерні класи.

Таким чином, учителі-респонденти мають матеріально-технічну можливість працювати з електронними освітніми ресурсами на уроках всесвітньої історії, так і вдома. Також поступово ліквідується проблема доступу вчителів-респондентів до Інтернет-ресурсів та використання їх на уроках історії. З 76 вчителів, що мають ПК вдома, у 61 респондента, або 80,26 % домашні ПК підключено до Всесвітньої мережі, і лише у 20 вчителів, або 24,69%. що пройшли анкетування, домашні ПК до Інтернету не підключено.

Також, 59 вчителів, або 72,84%, що брали участь в анкетуванні, підтвердили використання Інтернет-ресурсів під час проведення уроків історії. Однак використовують вони Інтернет,

головним чином, лише «коли потрібно» (29 учителів або 35,80%) та «інколи» (26 учителів або 32,10%). І лише 4 вчителі або 4,94% – постійно впроваджують у свою практику інформаційні ресурси з всесвітньої мережі. В той же час, все ще 22 вчителі, або 27,16% не використовують Інтернет під час викладання історії.

Також 51 вчитель, що складає 62,96%, цілеспрямовано формує в учнів уміння використовувати інформаційні ресурси під час навчання. Крім цього, ще 22 вчителі, або 27,16% роблять це більш-менш-регулярно. В той же час 8 учителів, або 9,88% визнали, що не спрямовують навчання на формування учнів умінь використовувати інформаційні ресурси.

Також вчителі-респонденти, засвідчили, що до половини часу на уроці відводять на використання інформаційних ресурсів. При чому, якщо більшість (36 учителів, або 44,44%) на уроках вивчення нового матеріалу відводять до 20 хвилин, то, наприклад, на уроках закріплення знань, умінь та навичок лише до 10 хвилин (49 учителів, або 60,49%). В той же час більше 30 хвилин на уроці не використовує інформаційні ресурси жоден з учителів-респондентів.

Подібну практику використання протягом уроку ІР підтвердили у своїх відповідях на запитання анкети також і учні. Більшість десятикласників (121 учнів, або 44,16%) та одинадцятикласників (129 учнів, або 48,86%) сказали, що їх учителі до половини уроку відводять на використання ІР.

На основі зібраної інформації ми можемо сказати, що наші респонденти періодично використовують в своїй роботі традиційні та сучасні (електронні) інформаційні ресурси та спрямовують навчання на формування в учнів умінь використовувати інформаційні ресурси.

В той же час, ми вимушені констатувати, що на даний момент, у методичній літературі ще не вироблено єдиного підходу щодо класифікації наявності умінь використовувати інформаційні ресурси та рівень їх сформованості. У процесі даного дослідження нами були виділені рівні сформованості у старшокласників умінь використовувати інформаційні ресурси у процесі навчання всесвітньої історії і відповідно до цих рівнів розроблені критерії оцінювання.

Нами було виокремлено наступні критерії визначення рівнів сформованості умінь: 1) знання щодо систематизації (класифікації) інформаційних ресурсів; 2) уміння здійснювати пошук потрібної інформації у всій сукупності інформаційних ресурсів та 3) уміння відбирати, оцінювати та використовувати інформаційні ресурси.

Спираючись на дослідження С. Генкал [2, с. 142], для переведення отриманих оцінок рівнів сформованості у старшокласників умінь використовувати інформаційні ресурси, ми застосовували таку шкалу відповідності кількості балів рівням сформованості умінь: від 1 до 6 балів – початковий рівень (елементарний); від 7 до 12 – середній (репродуктивний); від 13 до 18 – високий (творчий).

Для того, щоб оцінити рівень сформованості у старшокласників умінь використовувати інформаційні ресурси у процесі навчання всесвітньої історії, учням пропонувалось дати відповіді на тести (рівень знань щодо систематизації (класифікації) інформаційних ресурсів з історії) та виконати письмові завдання (рівень умінь здійснювати пошук інформації та умінь відбирати, оцінювати та використовувати інформаційні ресурси) серед учнів 10-11 класів. Метою проведення цих робіт було визначення наявного рівня сформованості у старшокласників умінь використовувати інформаційні ресурси. Оцінювалися знання інформаційних ресурсів з історії, уміння формулювати свою потребу в інформації та уміння відбирати, оцінювати та використовувати інформаційні ресурси на базі тем «Особливості розвитку країн світу на початку ХХ ст.», «Передумови виникнення Першої світової війни. Війна та її наслідки» (10 кл.) та «Друга світова війна. Світ після Другої світової війни» (11 клас).

За результатами констатувального експерименту учні експериментальної (279 учнів) та контрольної груп (259 учнів) за рівнем сформованості умінь використовувати інформаційні ресурси у процесі навчання всесвітньої історії були розподілені наступним чином:

- експериментальна група: з початковим рівнем сформованості умінь використовувати інформаційні ресурси – 54 учні, що склало 19,4%; із середнім рівнем сформованості умінь використовувати інформаційні ресурси - 189 учнів, що склало 67,7%; з високим рівнем сформованості умінь використовувати інформаційні ресурси – 36 учнів, що склало 12,9%; середній бал 9,34.
- контрольна група: з початковим рівнем сформованості умінь використовувати інформаційні ресурси – 54 учнів, що склало 20,8%; із середнім рівнем сформованості умінь використовувати інформаційні ресурси – 175 учнів, що склало 67,6%; з високим рівнем сформованості умінь використовувати інформаційні ресурси – 30 учнів, що склало 11,6%; середній бал – 9,06.

На основі якісного аналізу учнівських відповідей, опираючись на розроблені нами критерії оцінювання, узгоджені з критеріями оцінювання, затвердженими Міністерством освіти і науки України, нами було одержано наступні результати письмових робіт учнів констатувального етапу експерименту, які відображено в таблиці 1.

Як свідчать результати письмових робіт (таблиця 2.1.13.), більшість старшокласників (363 учні, або 67,47%) мають середній рівень сформованості умінь використовувати інформаційні ресурси у процесі навчання. Природно, що кращі результати продемонстрували учні 11-х класів: більш високий показник високого рівня (12,88% проти 11,68% у десятикласників) та середнього бала (9,08 проти 8,96 у десятикласників).

Таблиця 1

Рівні сформованості у старшокласників умінь використовувати інформаційні ресурси у процесі навчання всесвітньої історії за результатами констатувального етапу експерименту

		РАЗОМ	Початковий	Середній	Високий	Середній бал
10 клас	ЕК	140	28	95	17	1265
			20,0%	67,86%	12,14%	9,04
	КК	134	29	90	15	1180
			21,64%	67,16%	11,19%	8,80
		274	57	185	32	2445
		20,80%	67,52%	11,68%	8,92	
11 клас	ЕК	139	26	94	19	1270
			18,71%	67,63%	13,67%	9,14
	КК	125	26	84	15	1114
			20,8%	67,2%	12,0%	8,91
		264	52	178	34	2384
		19,70%	67,42%	12,88%	9,03	
РАЗОМ	ЕК	279	54	189	36	2535
			19,35%	67,74%	12,90%	9,09
	КК	259	55	174	30	2294
			21,24%	67,18%	11,58%	8,85
		538	109	363	66	4829
		20,26%	67,47%	12,27%	8,98	

В той же час, аналіз результатів констатувального етапу дослідження дозволив зробити висновок про те, що за існуючих умов під час вивчення всесвітньої історії учні старших класів недостатньо усвідомлюють потреби у формуванні умінь використовувати інформаційні ресурси у процесі навчання, що рельєфно видно під час аналізу компонентів критеріїв рівня

сформованості у старшокласників умінь використовувати інформаційні ресурси у процесі навчання.

Одержані результати дають змогу стверджувати, що було досягнуто мети дослідження. На сьогодні існує певна система використання на уроках історії традиційних та сучасних (електронних) інформаційних ресурсів та вчителями спрямовується навчання на формування в учнів умінь використовувати інформаційні ресурси, але в силу різних об'єктивних та суб'єктивних факторів ці можливості реалізуються не повною мірою. На підставі цього було сформульовано низку рекомендацій для вчителів, дотримання яких сприятиме вдосконаленню практики використання інформаційних ресурсів у процесі навчання всесвітньої історії в старших класах.

Узагальнення результатів дослідно-експериментальної роботи дозволяє зробити висновок про високу ефективність використання методичної системи з формування у старшокласників умінь використовувати інформаційні ресурси у процесі навчання всесвітньої історії, в основу якої покладено принцип зростання рівня самостійної роботи учнів з пошуком потрібної інформації, класифікації та опрацювання інформаційних ресурсів.

На нашу думку, поліпшити результати формування в учнів окреслених умінь використовувати інформаційні ресурси у процесі навчання всесвітньої історії можливо, якщо орієнтувати курс навчання з дотриманням наступних умов. Сучасні учні повинні володіти уміньми щодо використання у навчально-виховному процесі інформаційних ресурсів: уміти цілеспрямовано шукати, аналізувати і синтезувати потрібну інформацію, класифікувати традиційні та сучасні (електронні) інформаційні ресурси, самостійно відбирати, оцінювати та використовувати інформаційні ресурси.

Список використаних джерел

1. Волков Б.С. Детская психология: Логические схемы. / Б.С. Волков, Н.В. Волкова. – М. : Владос, 2002. – 256 с.
2. Генкал С.Е. Організація самостійної пізнавальної діяльності учнів профільних класів на основі індивідуальних освітніх проектів [Текст]: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09 / Генкал С.Е.; Сумський держ. педагогічний ун-т ім. А.С.Макаренка. – Суми, 2008. – 226 с.
3. Краткий словарь по социологии // Под общ. Ред. Д.М.Гвишиани, Н.И.Лапина. – М. : Политиздат, 1989. – 479 с.
4. Курас І. Інформаційні ресурси України: стратегія розвитку // Бібліотечний вісник. – 2001. – №1. – С. 2-6.
5. Материали інноваційного практикума “Роль експериментальної діяльності в удосконаленні професійної компетентності учителя”. – Кустанай: гор. метод. кабінет, 2006. – 56 с.
6. Общая психология. Учебник для студентов пед. ин-ов / под ред. А.В. Петровського. – М. : Просвещение, 1976. – 479 с.
7. Селевко Г.К., Новое педагогическое мышление [Текст] : методические рекомендации / Г.К. Селевко, А.В. Басов. – Ярославль: Ярославский областной институт усовершенствования учителей, 1991. – Ч. 4 : Педагогический поиск и экспериментирование. - 1991. - 71, [1] с.
8. Research methods in psychology / J.J.Shaugnessy, E.B.Zechmeister, J.S.Zechmeister. – 5th ed. - Boston etc.: McGraw-Hill Higher Education, 2000. – 560 p.

The main provisions monitoring of forming of the senior pupils abilities to use informative resources are analyzed in this article. Considered conducted our experiment with of forming of abilities is considered which can significantly improve the effectiveness of the teaching and educational process of world history. The basic stages of mechanism of forming of abilities are analyzed and the basic forms of work of senior pupils in the conditions of use of the informative resources are defined.

Keywords: forming of abilities, informative resources, abilities, information, history.